SIMBOLUL PĂIANJENULUI ÎN POEZIA LUI LUCIAN BLAGA

LUMINIŢA MARTON
Şcoala doctorală a Facultăţii de Litere, Universitatea din Bucureşti

1. Preliminarii teoretice

În poezia modernă, ***simbolul*** reprezintă, împreună cu metafora, una dintre cele două „coloane" fundamentale care susţin construcţia lirică, având rolul de a conferi profunzime viziunii exprimate de autor asupra unei lumi *posibile* sau *ficţionale*. Această viziune – construită pe coordonate mai mult sau mai puţin diferite de cele ale lumii reale – se îmbogăţeşte prin semnificaţiile *latente* şi *multiple* ale termenilor simbolici încorporaţi în text.

Decodificarea sensurilor ascunse ale simbolurilor de către receptorul poemului implică, desigur, o anumită *subiectivitate*, dar creează, în acelaşi timp, o *deschidere a interpretării*. Îngăduind simbolului să dezvolte potenţialul expresiv al textului, amintita deschidere izvorăşte din împletirea sensului *literal* şi a celui *simbolic*. Trebuie să se ţină seama, însă, că „deschiderea" nu înseamnă libertatea de a interpreta un text sau un simbol într-o manieră arbitrară.

Studiul care urmează îşi propune să distingă procedeele prin care un termen din limbajul obişnuit – **păianjenul** – primeşte un caracter *simbolic* în opera unui autor interbelic important. Fiind un simbol rar, prezent numai în câteva texte din lirica lui Lucian Blaga, păianjenul nu pare a fi învestit cu valoare simbolică în creaţia niciunui alt poet interbelic reprezentativ. Din acest motiv, analiza de faţă nu poate fi extinsă şi asupra operei altor autori din aceeaşi perioadă.

Pentru a facilita discuţia, credem că, înainte de a expune observaţiile în legătură cu modul de manifestare al termenului menţionat, este util să recapitulăm câteva concepţii teoretice despre simbol în general.

1.1. *Definiţii ale simbolului*

Din perspectivă retorică, **simbolul** a fost încadrat în clasa ***figurilor semantice*** şi definit ca trop: „nume al unui obiect, ales în mod convenţional pentru a desemna o întreagă clasă de obiecte, o noţiune abstractă sau o însuşire predominantă cu care poate fi pus în legătură" (Mancaş 2005: 358). DSL precizează, de asemenea, că „**simbolul** ca figură are două caracteristici esenţiale, în comparaţie cu alţi tropi: este un nume extras întotdeauna din sfera semantică a numelor de *obiecte concrete* şi se bazează pe o substituire întotdeauna *motivată* de trăsăturile semantice comune ale simbolizatului şi simbolului" (DSL: 477).

Pentru Sorin Alexandrescu, „simbolul este, de obicei, un obiect (concret) «prin» care putem «vedea» un concept (abstract)" (Alexandrescu 1966: 322).

Ion Coteanu are în vedere o definiţie semiotică, întrucât „***simbolul*** apare ca semnul care trimite la obiect prin intermediul altui semn" (Coteanu 1973: 22).

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

De o manieră asemănătoare, Emilia Parpală consideră că „simbolul este semnul care rezultă dintr-o operaţie de suprimare-adjoncţie efectuată asupra celor două semne” (Parpală 1998: 184). Autoarea detaliază explicaţia astfel: ”Noul semn, care prin semnificantul său trimite la alt semn, este un cumul şi o dinamică a celor doi termeni: ei se regăsesc în simbol aceiaşi şi altcumva, cu ceva adăugat nu din exterior, ci generat de interferenţa lor” (Parpală 1998: 184).

Din perspectiva ultimei definiţii, simbolul este încadrat în clasa ***figurilor de gândire*** – a ***metalogismelor***, autoarea argumentând astfel: „simbolul nu trebuie confundat cu tropii, deşi se manifestă şi el la nivelul limbajului, prin semne lingvistice. Întrucât modificăvaloarea logică a contextului, el aparţine metalogismelor” (Parpală 1998: 184).

După ce am recapitulat câteva definiţii ale simbolului, credem că este util să amintim, de asemenea, modul în care decurge procesul de simbolizare şi câteva trăsături ale acestei figuri.

1.2. *Caracteristici ale simbolului*

După cum s-a putut observa din definiţia lui S. Alexandrescu, simbolul are calitatea de a permite receptorului să poată „vedea”, în mod mental, un *semnificat abstract*, prin intermediul unui *semnificant concret*, ***obiectul – simbol***, aspect ce îi conferă acestuia din urmă „*transparenţă*”. Spre deosebire de relaţia metaforică, în care sensul propriu se pierde odată cu apariţia sensului figurat, în relaţia simbolică se păstrează, simultan, atât sensul *literal*, cât şi cel *simbolic*, conducând la *polivalenţa* figurii, prin urmare, la posibilitatea unor *interpretări multiple*.

Pendularea între sensuri conduce la *ambiguitatea* simbolului, dar şi la *dependenţa acestuia de context*, întrucât „simbolul este simbol numai în contextul care-l susţine şi-l reliefează” (Parpală 1998 :185).

2. Modalităţi de realizare a procesului de simbolizare

Modul de funcţionare al simbolului se explică, parţial, prin caracterul său „transparent” şi „polivalent”, dar ne punem, desigur, întrebarea ***cum*** ajunge o imagine interpretabilă strict *literal* – cum este aceea a ***păianjenului*** – să primească semnificaţii simbolice într-un text? Ne întrebăm, de asemenea, *care* sunt ***mecanismele*** de natură lingvistică sau stilistică prin care se produce *simbolizarea* termenului sau ***ce elemente*** din text îndreptăţesc *interpretarea simbolică*?[1]

Întrucât orice simbol îşi păstrează şi sensul *denotativ*, acesta poate „ecrana” înţelesul simbolic. Din acest motiv, intervin în text diverse ***mecanisme*** de *semnalare* a *valorii simbolice*, având natură lexicală, morfologică, sintactică, prozodică sau stilistică. ***Evidenţierea unui simbol*** se realizează întotdeauna cu concursul mai multor mecanisme, active la niveluri diferite. Ele acţionează simultan în text, de aceea sunt dificil de separat în cadrul explicării rolului lor în procesul simbolizării. Cu scopul de a face mai clară demonstraţia, putem considera că există două etape ale procesului de simbolizare, prima fiind ***reliefarea simbolului***, iar a doua, ***interacţiunea simbolului cu contextul***.

[1] Pentru a explica modalităţile de realizare a simbolizării am valorificat câteva criterii stabilite de Sorin Alexandrescu în articolul „*Simbol şi simbolizare. Observaţii asupra unor procedee poetice argheziene”* din vol. *Studii de poetică şi stilistică*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 318-369.

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

2.1. ***Mecanisme de reliefare a simbolului păianjenului în poezia lui L. Blaga***

Dintre ***mecanismele*** prin care se produce *simbolizarea*, cel mai important este ***interacţiunea semantică*** între *termenul-simbol* şi *context*. Astfel, în poezia lui Lucian Blaga, **păianjenul** este un *simbol poetic* provenit dintr-unul convenţional, prin reconfigurarea semnificaţiilor sale sub ***influenţa contextelor*** în care apare.

Un prim context este reprezentat de poezia *Visătorul* din volumul *Poemele luminii*:

(1) *„Spânzurat de aer printre ramuri*
se frământă în mătasa-i
un **păianjen**.
Raza lunii
l-a trezit din somn.
Ce se zbate? A visat că
raza lunii-i fir de-al lui şi
cearc-acuma să se urce
până-n ceruri, sus, pe-o rază.
Se tot zbate îndrăzneţul
şi s-azvârle.
Şi mi-e teamă
c-o să cadă – visătorul." (p. 41)

Personajul descris este un păianjen ***oarecare***, trăsătura aceasta fiind semnalată prin *articolul nehotărât* ce însoţeşte substantivul. *Articularea nehotărâtă* face parte dintre ***procedeele morfologice*** prin care se realizează apropierea termenului de *abstractizarea simbolică.*

Autorul foloseşte, de asemenea, un procedeu sintactic, ***dislocarea***, prin care se deplasează termenul-simbol „***un păianjen***", cu funcţie de *subiect*, la sfârşitul propoziţiei, pentru a amâna apariţia lui, stimulând curiozitatea cititorului. Acesta va fi surprins să descopere că „visătorul" nu este, după cum ar fi de aşteptat, o fiinţă umană, ci o vietate necuvântătoare.

În acest text, ***păianjenul*** îşi păstrează sensul ***denotativ,*** înfăţişând imaginea graţioasă, imponderabilă, a unei mici vietăţi proiectate pe „ecranul" cerului luminat de lună. Peste sensul denotativ se suprapune cel simbolic, sub influenţa unor elemente din context.

Influenţa contextului se exercită prin anumite elemente „marcate" stilistic, **metafore** care funcţionează ca *indicii ale simbolizării*, creând o „distanţare" faţă de logica normală. Trebuie să reţinem, de asemenea, precizarea că „sensul denotativ al cuvântului este compatibil cu contextul, dar (...) *insuficient* şi atrage de aceea interpretarea simbolică a termenului, pe baza conotaţiei P, comună termenilor S_1 şi S_2" (Alexandrescu 1966: 327), termenii fiind *simbolul* şi *simbolizatul*.

„Insuficienţa" este semnalată de o serie de *elemente stilistice* din jurul termenului analizat, cel mai semnificativ fiind ***metafora implicită*** „visătorul". Substantivul-metaforă, provenit din adjectiv şi articulat hotărât, constituie *titlul poeziei*, focalizând atenţia cititorului asupra ideii exprimate. Deşi ***păianjenul*** este *compatibil* cu elementele naturale din context – *„ramuri", „raza lunii"* – care au şi ele sensuri *denotative*, el nu poate fi considerat, de asemenea, compatibil cu trăsătura exprimată prin metafora nominală „visătorul" sau prin metafora verbală „a visat", deoarece acestea sunt caracteristici umane.

Prezenţa mai multor termeni *derivaţi de la rădăcina comună* „vis" constituie o modalitate de a *scoate în evidenţă* sensul figurat al acestor cuvinte. *Insistenţa* semnalează importanţa acordată de autor termenilor aparţinând *familiei lexicale* a *visului*, iar asocierea

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

păianjenului cu termenii *metaforici* grupaţi în acea familie lexicală reprezintă un alt procedeu de semnalare a caracterului său *simbolic*.

Pentru a demonstra că *păianjenul* este un ***simbol*** şi nu o simplă insectă, este necesară, pe lângă reliefarea *tehnicilor de simbolizare*, şi o decodificare a semnificaţiei lui. Prin *„întrepătrunderea" sensului metaforic al contextului* cu cel al *simbolului*, acesta din urmă îşi dezvoltă o *multitudine de semnificaţii* – neaşteptate pentru un simplu păianjen – având drept rezultat ***polivalenţa*** lui. Astfel, **păianjenul** poate fi interpretat, succesiv, ca reprezentarea unei înclinaţii spre simpla reverie, ori ca un personaj imaginativ, dar şi superficial, desprins de realitate. La un alt nivel de lectură, ***păianjenul*** devine *simbolul spiritului creator al omului*, împrumutând de la metaforă conotaţia aspiraţiei spre un ideal (*visul*). Din această perspectivă, el poate fi un simbol al poetului, al artistului, al filosofului, al creatorului de orice fel. Sensul simbolic este influenţat şi de un alt element marcat stilistic, *luna*, simbol al idealului, pe care omul nu îl poate atinge, dar în legătură cu care îşi face iluzii.

Semnificaţia simbolică este influenţată şi de *verbele* din context, prin direcţia ascendentă fiind sugerată ideea aspiraţiei spre absolut şi spre libertate spirituală: „*Upanişadele* fac din păianjenul ce urcă pe firul lui un simbol de libertate. (...) Firul păianjenului este mijlocul, suportul realizării spirituale." (Chevalier, Gheerbrant 1993: 38-39).

Un alt context în care apare simbolul analizat este o poezie intitulată chiar ***Păianjenul*** – partea a cincea dintr-un poem mai amplu, *Moartea lui Pan* – din volumul *Paşii profetului*:

(2) *„ Gonit de crucile sădite pe cărări*
Pan
s-ascunse într-o peşteră.
Razele fără de-astâmpăr se-mbulzeau
şi se-mpingeau cu coatele s-ajungă pân la el.
Tovarăşi nu avea,
doar un **păianjen** *singurel.*
Iscoditor, micuţul îşi ţesuse mreaja de mătase
în urechea lui.
Şi Pan din fire bun
prindea ţânţari celui din urmă prieten ce-i rămase.

Treceau în goană toamne cu căderi de stele.

Odată zeul îşi cioplea
un fluier din nuia de soc.
Piticul dobitoc
i se plimba pe mână.
Şi-n scăpărări de putregai
Pan descoperi mirat
că prietenul avea pe spate-o cruce.
Bătrânul zeu încremeni fără de grai
în noaptea cu căderi de stele
şi tresări îndurerat,
păianjenul *s-a-ncreştinat.*

A treia zi şi-a-nchis coşciugul ochilor de foc.
Era acoperit de promoroacă

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

şi-amurgul cobora din sunetul de toacă.
Neisprăvit rămase fluierul de soc." (p. 90-91)

Reprezentând *titlul* poeziei, termenul *„păianjen"* este ***reliefat*** de la început, prin două mijloace – *poziţia-cheie* şi *articularea hotărâtă,* care sugerează unicitatea vietăţii, dar, la acest nivel, cuvântul poate fi interpretat strict *denotativ*, caracterul său simbolic dezvăluindu-se ulterior.

În această poezie, apare şi o altă *modalitate de reliefare a caracterului simbolic*: ***recurenţa termenului***.

În corpul textului, termenul apare de două ori, prima dată cu *articol nehotărât*, dar însoţit de un *epitet* care îl *singularizează*: „un **păianjen** *singurel*", iar a doua oară, cu *articol hotărât*, alături de o *metaforă verbală*: „**păianjenul** *s-a-ncreştinat*". Articolul hotărât îl transformă într-un fel de prototip al unei atitudini. Reluat de trei ori în acelaşi text, ***simbolul*** nu are de fiecare dată aceleaşi semnificaţii: în prima ipostază, *păianjenul* este prietenul unui zeu, ceea ce ar sugera - dacă nu consubstanţialitatea regnurilor, înfăptuită prin puterea ocrotitoare a Naturii, simbolizate de Pan - cel puţin o împărtăşire a umilei insecte din caracterul divin al protectorului ei.

Reliefarea caracterului simbolic al termenului *„păianjen"* se produce, în cadrul acestei poezii, prin ***interferenţa cu alte elemente simbolice***: *crucea*, *toaca* (simboluri creştine), *Pan* (simbol mitologic, reprezentând vitalitatea naturii primordiale), *fluierul* (simbolul bucuriei de a trăi), *peştera* (simbol al misterului, al intimităţii, al sinelui profund, al inconştientului, al tăcerii, al închiderii în sine). Sunt *simboluri* ***transparente,*** destul de uşor de interpretat. Prin „contaminare", ***păianjenul*** reprezintă, în *contextul* lor, *încreştinarea*.

Acestea sunt, în acelaşi timp, *simboluri* ***polivalente,*** aşa încât ***păianjenul*** poate cumula semnificaţii diverse, reprezentând atitudinea dual (păgânătatea amestecată cu tendinţa de acceptare a creştinismului), renunţarea la esenţa primordială a fiinţei umane, atitudinea inconsecventă sau nesinceră. Acestea sunt nuanţe aduse în sfera simbolului şi prin alt ***mijloc de simbolizare***, *conotaţiile metaforei verbale* „ţesuse", asociate cu *metafora nominală implicită* „mreaja de mătase" (pentru pânza păianjenului). Expresiile metaforice fac referire la atributele naturale ale păianjenului, dar, prin conotaţiile amintite, reintroduc în sfera simbolului poetic semnificaţii ale simbolului convenţional.

Principiul *simbolizării prin recurenţă* se demonstrează şi prin prezenţa termenului în discuţie şi în alte poezii din opera lui Lucian Blaga.

Al treilea text în care păianjenul are valoare de simbol este *Leagănul*, din volumul *Paşii profetului*:

(3) *„Şi-n dimineaţa-aceea fără somn*
cum colindam cu paşi de plumb
într-un ungher ascuns am dat de-un leagăn.
Păianjenii-*şi ţeseau în el măruntele lor lumi,*
iar carii-i măcinau tăcerea.

L-am privit cu gândul larg deschis.
Era leagănul
în care-o mână-mbătrânită azi de soarta mea
mi-a legănat
întâiul somn şi poate-ntâiul vis.

Cu degetele-amintirii

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

mi-am pipăit
încet,
încet,
trecutul ca un orb (...)

Aiurind mă căutam în leagănul bătrân
cu mâinile pe mine însumi
ca prunc." (p. 68)

În acest exemplu, simbolul central este cel din titlu, *leagănul*. **Păianjenul** este un *simbol secundar*, ce apare în prima strofă, cu formă de ***plural articulat hotărât***. Simbolul îşi păstrează, şi în acest caz, sensul *denotativ*. Aspectul *morfologic* al ***pluralului*** indică *multiplicarea*, în ***opoziţie*** cu *unicitatea* insectei, sugerată de celelalte ocurenţe ale termenului. Ideea multiplicării indică proliferarea unui anumit mod de a fi, invadarea unui topos specific uman, leagănul, de către un alt regn. Celălalt *procedeu morfologic*, ***articularea hotărâtă***, are rolul de a reliefa simbolul, împreună cu elementele din context.

Interferenţa cu contextul a simbolului *păianjenului* se produce la *nivel stilistic* din două direcţii: dinspre ***simbolul*** *leagănului* şi dinspre ***metafora implicită*** *„măruntele lor lumi"*. Metafora influenţează şi, în acelaşi timp, semnalează *procesul de simbolizare* a termenului ***„păianjenii"***, interferând, la rândul ei, cu alte elemente stilistice. Astfel, la un prim nivel de lectură, metafora are ca termen propriu „plasele păianjenilor". Ea primeşte, la un nivel superior, conotaţii simbolice, prin ***iradiere simbolică***, „lumile" reprezentând, poate, aspiraţiile diferite ale vietăţilor necuvântătoare, în raport cu cele umane, sau continuitatea vieţii sub alte forme. În acest context, ***păianjenii*** au *semnificaţii simbolice* ***opuse***, reprezentând, pe de o parte, triumful vieţii „mărunte", lipsite de pretenţii, iar, pe de altă parte, puterea distructivă a timpului care trece ireversibil şi pune stăpânire pe existenţa umană. Semnificaţiile complexe ale simbolului sunt influenţate şi de conotaţiile ***simbolului*** *„cariilor"*, împreună cu ***metafora*** *„îi măcinau tăcerea"*.

Un al patrulea context este reprezentat de poezia *Paradis în destrămare* din volumul *Lauda somnului*:

(4) *„Portarul înaripat mai ţine întins*
un cotor de spadă fără flăcări.
Nu se luptă cu nimeni,
dar se simte învins. (...)
Trece printre sori vecini
porumbelul sfântului duh,
cu pliscul stinge cele din urmă lumini. (...)

Vai mie, vai ţie,
păianjeni *mulţi au umplut apa vie,*
odată vor putrezi şi îngerii sub glie,
ţărâna va seca poveştile
din trupul trist." (p. 138)

Contextul biblic, sugerând conotaţii apocaliptice, influenţează semnificaţiile simbolului păianjenului prin *metaforele implicite* „paradis în destrămare", „portarul înaripat", „apa vie". Ultima dintre metaforele enumerate reprezintă şi o relaţionare a textului cu lumea

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

basmului, sugerată, de asemenea, prin *metafora* „poveştile” – o lume minunată, perfectă, fabuloasă, dar ameninţată de un morb interior neprecizat. Îl putem presupune, sub aspectul concret al *păianjenilor*, care au invadat „apa vie” – principiul vital însuşi – subminând existenţa întregului univers. *Păianjenii* devin astfel un simbol al răului, al degradării spirituale, al extincţiei.

Recapitulând observaţiile desprinse din analiză, constatăm că ***simbolul* păianjenului** evoluează de la o apariţie la alta, îmbogăţindu-se, căpătând profunzime, sporindu-şi ***polisemantismul***, dar pierzând, în acelaşi timp, din caracterul transparent, pe măsură ce i se dezvoltă ambiguitatea.

Efectul său în text este acela de amplificare a capacităţii sugestive şi de concentrare a expresiei poetice.

3. Concluzii

În acest articol am investigat *modalităţile* prin care se produce simbolizarea termenului ***„păianjen”*** în opera poetică a lui Lucian Blaga, trăsăturile şi unele dintre semnificaţiile acestuia. Procedeele de simbolizare sunt diverse, având importanţă variabilă, manifestându-se la nivele diferite, dar acţionând concertat.

Cel mai semnificativ *mecanism de simbolizare* este ***interacţiunea*** semantică dintre *termenul-simbol* şi ***contextul*** marcat stilistic. Prin *relaţia cu contextul* ***metaforic*** sau ***simbolic***, termenul ***păianjen*** îşi îmbogăţeşte sensul său *denotativ* cu alte sensuri, ***simbolice***. Fiecare ocurenţă adaugă semnificaţii diferite simbolului, sporindu-i capacitatea expresivă, *polisemantismul* sau *polivalenţa semantică*.

Simbolizarea se produce, de asemenea, prin ***recurenţa*** *termenului*, în acelaşi text sau în mai multe poezii.

Rolul simbolului în text este acela de a conferi poeziei profunzime, prin posibilitatea unor interpretări multiple.

SURSE

Blaga, Lucian, 2007, *Opera poetică*, Bucureşti, Editura Humanitas.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, Sorin, 1966, „Simbol şi simbolizare. Observaţii asupra unor procedee poetice argheziene”, în *Studii de poetică şi stilistică*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.

Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, 1993, *Dicţionar de simboluri*, Bucureşti, Editura Artemis.

Coteanu, Ion, 1973, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, I, Bucureşti, Editura Academiei.

DSL = Bidu-Vrănceanu, Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană-Dindelegan, 2001, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira.

Mancaş, Mihaela, 2005, *Limbajul artistic românesc modern. Schiţă de evoluţie*, Editura Universităţii din Bucureşti.

Parpală Afana, Emilia, 1998, *Introducere în stilistică*, Piteşti, Editura Paralela 45.

BDD-V938 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)

THE SYMBOL OF THE SPIDER IN LUCIAN BLAGA'S POETIC WORKS

(*Abstract*)

The aim of this paper was to cast light on a term rarely used as a symbol, in Romanian poetry, namely the *spider*.

The analysis of the examples extracted from the poetical works of Lucian Blaga tended to illustrate the various techniques used by the poet in order to give a symbolic value to the term under study. Among these techniques, the most conspicuous role seemed to be played by the relation of the symbolic term with the stylistic context, represented, mainly, by metaphors.

There should be also mentioned the importance of the context in revealing the multifaceted symbolic meanings developed by the term „spider" in the selected texts.

BDD-V938 © 2012 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:49:40 UTC)